

МАХАЧАШВИЛІ Р. К., РАЗУМОВИЧ І. А.
(Запорізький національний університет)

СПЕЦИФІКА РЕФЕРЕНЦІЇ АНТРОПОНІМІВ У ФІКЦІОНАЛЬНОМУ СВІТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ДЖ. ФФОРДЕ)

У статті розглядаються особливості функціонування антропонімів у фікціональному світі. Аналізується референція імен історичних персоналій у художньому текстовпросторі. Здійснюється спроба розглянути проблему міжсвітової тотожності індивідів шляхом визначення характеру відносин між образами історичних осіб, створених у художньому тексті, та їхніми прототипами.

Ключові слова: референція, фікціональний світ, можливий світ, антропонім, міжсвітова тотожність.

Махачашвили Р. К., Разумович И. А. Специфика референции антропонимов в фикциональном мире (на материале творчества Дж. Ффорде). В статье рассматриваются особенности функционирования антропонимов в фикциональном мире. Анализируется референция имен исторических личностей в художественном текстовпространстве. Осуществляется попытка рассмотреть проблему межмирового тождества индивидов путем определения характера связи между художественными образами исторических личностей и их прототипами.

Ключевые слова: референция, фикциональный мир, возможный мир, антропоним, межмировая тождественность.

Makhachashvili R. K., Razumovich I. A. The Regularities of Reference of Anthroponyms in a Fictional World (based on the works by J. Fforde). The article deals with the peculiarities of functioning of anthroponyms in fictional world. Reference of the names of historical figures in a work of fiction is analyzed. An attempt is made to discuss the problem of transworld identity and define the relations between literary characters and their historical prototypes.

Key words: reference, fictional world, possible world, anthroponym, transworld identity.

Теорія можливих світів, яка сягає філософії Г. Лейбніца, наразі є досить актуальною для лінгвістичних та літературознавчих досліджень. Поняття «можливий світ», запозичене з модальної логіки, багатьма дослідниками розробляється як лінгвофілософська та текстова категорія. Можливі світи можна розглядати з позицій онтології, семантики, структурної теорії тексту тощо. У лінгвістиці також розробляються різні методи картування можливих світів та робляться численні спроби створення їх універсальної типології.

Кожен художній твір також являє собою можливий (фікціональний) світ, тобто паралельну онтологію, що створюється у рамках децентрованої моделі можливих світів, що була запропонована Р. Ронен [Ronen 1994]. Автор свідомо конструє власну модель дійсності, яка є вторинною по відношенню до реального світу. Можливі світи художніх текстів можуть міметично наслідувати реальну дійсність, але досить часто дійсна картина світу (або її фрагменти) трансформуються та інтерпретуються автором, в результаті чого створюється унікальний фікціональний світ, який лише частково співпадає з реальністю. Фікціональні світи зазвичай характеризуються специфічною лінгвістичною організацією, що залежить від набору референтів та концептуальної системи тексту.

Отже, метою даного дослідження є аналіз референції імен персонажів у фікціональному світі романів Дж. Ффорде «Thursday Next». Об'єктом дослідження є система антропонімів Дж. Ффорде. Предметом дослідження є специфіка референції антропонімів у зазначених творах. Завдання дослідження полягають у наступному:

- 1) визначити особливості функціонування антропонімів у текстовпросторі аналізованих романів;
- 2) проаналізувати специфіку референції імен історичних персоналій у романах Дж. Ффорде;
- 3) розглянути проблему міжсвітової тотожності індивідів та визначити характер відносин між персонажами фікціонального світу та їхніми прототипами.

Цикл романів Дж. Ффорде, який умовно можна назвати «Thursday Next», являє собою когнітивну систему можливих фікціональних світів. Можливий світ, що конструється автором, є аномальним за своїми базовими характеристиками та являє собою фантастичну альтернативу реальній дійсності.

Л. Долежел підкреслює, що енциклопедія фікціонального світу базується на трансформації енциклопедії реального світу [Dolezel 1998, p. 181]. При цьому початкова трансформація може бути достатньою, якщо світ тексту заснований на одному формальному прийомі, який і визначає енциклопедію тексту. С. Кріпке визначає власні назви як «жорсткі

десигнатори», референція яких є незмінною в усіх можливих світах [Бабушкін 2009, URL]. Однак, інколи зустрічаються випадки псевдореференції або псевдоідентифікації прецедентних імен. Також існує думка про те, що в контексті фантастичного жанру, усіх історичних персонажів варто розглядати як можливих двійників реальних персоналій, характерні властивості яких визначаються специфікою фікціонального світу, у якому вони функціонують [Назаренко 2006, с. 123]. Ідеальний читач має бути в змозі ідентифікувати таких персонажів та визначити їхню схожість із реальними прототипами або відмінність від них. З огляду на це, постає питання референції антропонімів, що десигнують персонажів у художньому тексті.

Прецедентні імена, вжиті фантастичному творі, у більшості випадків в якості денотату мають художній конструкти, оскільки властивості персонажів зазвичай значно відрізняються від властивостей їхніх історичних прототипів. Це обумовлюється тим, що точне співпадіння усіх властивостей робить персонажа обмеженим с точки зору його місця у предикативно-нарративній структурі фікціонального світу. Прецедентні імена актуалізують у свідомості читача сукупність знань про певну історичну особу. Однак, оскільки аналізовані романи Дж. Ффорде належать до жанру фантастики з елементами псевдоальтернативної історії, історичним персонажам зазвичай атрибууються нові властивості, які інколи суперечать властивостям реальних прототипів прототипів.

У творчості Дж. Ффорде досить поширеними є випадки часткової трансформації набору властивостей індивідів. Зазвичай зміні підлягають несуттєві (акцидентні) властивості, що дозволяє частково зберегти міжсвітову тотожність. Референтом антропонімів виступають художні конструкти - вигадані індивіди, характеристики яких у більшому ступені співпадають із властивостями реальних історичних персоналій. Так, персонажу, що позначається антропонімом «Отто фон Бісмарк» («Otto von Bismarck»), атрибууються усі суттєві властивості його історичного прототипу, такі як «бути першим канцлером Німеччини», «мати прізвище «Залізний канцлер»», «здійснити план об'єднання Німеччини», «носити титул князя» тощо. Хоча персонаж має певні специфічні властивості (наприклад, «присутність у XX столітті»), це не ускладнює його ідентифікацію читачем та не має значного впливу на його функціонування у наративі. Отже, між художнім персонажем та прототипом існують відносини часткової синонімії, оскільки велика частина характерних рис співпадає.

Характерною рисою романів Дж. Ффорде є пародійна заміна персонажа на ім'я-ярлик, що призводить до пародійної трансформації сутності історичної персоналії. В якості прикладу можна навести ім'я Емми Гамільтон (Emma Hamilton). У фікціональному світі романів леді Гамільтон виступає в якості комічного персонажу. Її образ втрачає практично усі суттєві риси, що пов'язують персонажа із реальним прототипом. Найбільш суттєва властивість персонажу («бути коханкою адмірала Нельсона»), хоча і зберігається у романі, не відіграє значної ролі. Більш значущими є нові властивості, які автор свідомо атрибує персонажу («здатність подорожувати у часі», «здатність вступати у комунікацію з літературними героями», тощо). Фантастичний характер цих властивостей обумовлюється аномальністю фікціонального світу та дає можливість органічно включити персонажа у референтний простір. Міжсвітова тотожність індивідів в даному випадку порушується, і ім'я літературного персонажа «Emma Hamilton» перетворюється на омонім імені історичної постаті.

Однак, існують випадки, коли міжсвітова тотожність поступово встановлюється у фікціональному світі в результаті множинних трансформацій властивостей персонажів. Як наслідок, референція антропонімів змінюється відповідно до набору суттєвих ознак, характерних для персонажа на певному етапі розвитку фікціонального світу. Прикладом цього є антропонім «Горацио Нельсон» («Horace Nelson»). У романі персонаж, що позначається даним ім'ям, позбавлений властивості «перемогти у Трафальгарській битві», що радикально відрізняє його від історичного прототипу. Замість цього, йому атрибууються протилежна властивість: «загинути у Трафальгарській битві». Однак, у процесі розгортання

нарративу, персонаж набуває властивості «перемогти у Трафальгарській битві», тоді як властивості, які суперечать цьому, анулюються. В результаті цього відновлюється міжсвітова тотожність індивідів, і набір властивостей персонажа наближається до характеристик прототипу. Тобто, спочатку референтом антропоніму є персонаж як художній конструкт, але пізніше характер референції змінюється, і референтом імені стає реальна історична особа. Як наслідок, між художнім персонажем та прототипом встановлюється відносини рівнозначності. Енциклопедія персонажа повністю співпадає з фондом знань читача про дану історичну особу.

Варто зауважити, що як повна тотожність персонажу і прототипу, так і пародіювання прототипу є крайніми випадками та досить рідко зустрічаються у текстовому просторі аналізованих романів.

Отже, можна визначити три типи відносин між фікціональними персонажами та їх реальними історичними прототипами:

1) тотожність (збереження усіх характерних властивостей, які формують знання читача про конкретну історичну персону та визначають перцепцію персонажа);

2) часткова синонімія (збереження найбільш значущих властивостей, які дозволяють ідеальному читачеві ідентифікувати та коректно інтерпретувати образ персонажа);

3) омонімія (відміна більшості суттєвих рис, комічна або пародійна трансформація «енциклопедії» персонажа, в результаті якого тотожність між персонажем та його прототипом майже повністю зникає). З огляду на це, можна виокремити три типи історичних персонажів, що конструюються у фікціональному світі Дж. Ффорде:

1) копія прототипу - утворюється у випадку тотожності більшої частини суттєвих та акцидентних властивостей;

2) варіант прототипу - вимагає тотожності суттєвих властивостей, але допускає розбіжності у акцидентних властивостях);

3) альтернатива прототипу - відрізняється від нього як акцидентними, так суттєвими властивостями, зазвичай утворюється в результаті авторського пародіювання або комізації образу персонажа.

В якості висновку потрібно повторити, що референція антропонімів у фікціональному світі є варіативним явищем. Міжсвітова тотожність індивідів залежить від об'єму їхніх суттєвих властивостей та ступеня їхньої представленості у фікціональному світі.

Вивчення особливостей референції прецедентних імен у художньому тексті можна вважати досить перспективним напрямком досліджень, оскільки це дозволяє більш детально описати структуру фікціонального світу, дослідити його лінгвістичну та концептуальну будову, а також визначити характер відносин вторинних художніх конструктів із реальною дійсністю. Можливість звернення міждисциплінарного підходу (комплексного застосування методології лінгвістики, літературознавства та філософії) також підвищує актуальність даного дослідницького напрямку для сучасної філологічної науки.

Література

- Бабушкин А. П.* Имена известных лиц в роли псевдоидентификаторов / А. П. Бабушкин // Воронеж, 2009. - Электронный ресурс. - Режим доступа: http://www.rgph.vsu.ru/faculty/depts/eg_lang/babushkin1.pdf. *Назаренко М.* Исторический дискурс как пародия / Назаренко М. // Русская литература. Исследования: Сб. науч. трудов. - Вып. VIII. - К.: Логос, 2006. - С. 120-134. *Эко У.* Роль читателя. Исследования по семиотике текста / Перев. с англ. и итал. С. Д. Серебряного. — СПб.: «Симпозиум», 2007. — 502 с. *Dolezel L.* Heterocosmica: Fiction and Possible Worlds. - Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1998. - XII + 339 p. *Ronen R.* Possible Worlds in Literary Theory. — Cambridge (Mass.): Cambridge University Press, 1994. — XII. - 244 p